

Klaudija Sedar

Razglednice – vse dragocenejše neknjižno gradivo v domoznanski knjižnični zbirki

Kako daleč nazaj seže spomin, ko smo z dopusta, iz leta ali kar tako poslali razglednico, poslali pozdrave? Nakup »kartončka«, najpogosteje v merah ok. 10×15 cm, na katerega smo napisali osebno sporočilo naslovniku, ga opremili z znamko in ga pustili v nabiralnik ali predali pri poštnem okencu, je bil v še ne tako oddaljeni preteklosti obvezni del našega potepanja izven domačega kraja, pred prazniki obvezni ritual. Te lepe navade je v današnjem času vse manj. Nadomestilo jo je bodisi telefonsko sporočilo bodisi objava na družbenih omrežjih, kar je veliko hitreje in tudi mnogo bolj priročno. Pa vendarle ne gre enačiti razglednice s sporočilom ali objavo v digitalnem svetu, saj razglednica ostane v naši zbirki, nas še leta zatem spominja na nek kraj, trenutek, osebo, medtem ko se sporočilo ali objava »izgubi« v poplavi drugih.

Osnova za nastanek razglednic je bila leta 1869 uvedba dopisnice v poštni promet za stike med ljudmi. Dopisnice so avstrijska iznajdba, razglednice pa naj bi bile nemška iznajdba, od koder so se širile v Švico in Avstrijo. Tam so od leta 1873 najprej izhajale kartice z »razgledom« na zgornji tretjini kartončka, slika na dopisnici pa je sčasoma začela zajemati vedno večji del površine. Potem so tukaj še voščilnice, ki so se sprva izročale osebno, kasneje so se začele pošiljati tudi po pošti. Razvoj razgledniške mode pa je povezan predvsem z razglednicami, ki so prikazovale posamezne kraje in krajevne posebnosti. Po prvi svetovni vojni dobijo razglednice še dodatno funkcijo, saj postanejo del propagande oz. posebna zvrst reklamnih tiskovin.

V Prekmurju so bile prve razglednice natisnjene ob koncu 19. stoletja, velikokrat z enakim motivom, le v nekoliko spremenjeni oziroma drugačni izvedbi. Založiti so jih dali najpogosteje gostilničarji, trgovci in drugi obrtniki, tiskali pa so jih tiskarji, ki so imeli svoje tiskarne po celotnem Pomurju. V Murski Soboti je bil prvi tiskar Marko Grünbaum, ki je pričel s svojo dejavnostjo leta 1884. Za njim so se zvrstili še drugi, večina pa jih je bila judovskega porekla. Kot navaja Nikica Brumen (Tiskarne v Pomurju, str. 82), je sicer Pomurje v primerjavi z ostalo Slovenijo dobilo tiskarne zelo pozno, ustanavljale pa so se predvsem iz gospodarskih in političnih teženj.

Poleg tiskarjev so imeli v razvoju razglednic zelo pomembno vlogo fotografi, ki so razglednice začeli opremljati s fotografijami, kar je bila dodana vrednost tako za fotografijo kot razglednico – s tem so začele nastajati t. i. foto razglednice. Fotografija se v Prekmurju kot vizualni in zgodovinsko-dokumentarni nosilec informacije pojavi med leti 1850-1860. A to so bili le redki posnetki premožnejših družin. Med ostalo prebivalstvo so prve fotografije (portrete) prinesli naborniki in vojaki iz Avstro-Ogrske po letu 1885. Prva fotografa (poklicna) s svojo delavnico pa sta v Prekmurju delovala med leti 1870 in 1890, Julio Stern v Murski Soboti in J. Griffaldi v Lendavi.

Razglednice in foto razglednice so bile navadno izdelane za znanega naročnika – založnika, ki je s tem oglaševal svojo dejavnost in s tem posledično tudi kraj bivanja. Prednja stran foto razglednice je pogosto sestavljena iz več krajevnih fotografskih motivov, značilno pa je bilo tudi vinjetiranje posnetih kadrov. Večina foto razglednic ima na sprednji strani odtisnjen podatek o motivu, redkeje datum in založnika. Z napisom **Pozdrav iz ...** je razglednica ali foto razglednica imela pomembno vlogo pri popularizaciji priljubljenih, zna-

menitih, tudi turističnih destinacij, pri čemer je imel velik pomen tudi npr. t. i. verski turizem z romarskimi kraji ipd.

Tako razglednice kot foto razglednice so zelo pomemben zgodovinski in pričevanjski dokument, saj se je na njih prikazovalo življenje v nekem kraju, tako npr. središče trgov, mest, vasi s cerkvijo, gostilno, trgovino in drugimi pomembnimi zgradbami, redkeje domačini, kar daje sleherni razglednici še posebno dokumentarno vrednost in utrip preteklega življenja. Posamezne razglednice so (bile) opremljene z **zapisom Pozdrav iz ...**, s čimer je naslovnik že na prvi strani prejel pozdrave.

Za razglednice iz obdobja Avstro-Ogrske monarhije, torej pred letom 1919, je značilen napis v madžarščini (npr. Üdvözlet Muraszombatból; slov. Pozdrav iz Murske Sobote), ki se je znova pojavljal za časa madžarske okupacije med svetovnima vojnama. Te razglednice imajo najpogostejše en motiv, redkeje dva ali več, vendar le-ti pogosto ne zajamejo ves prostor na razglednici. Med najpogostejšimi in tipičnimi motivi so cerkve, grad, trgovine, ki so bile v središču mesta ob glavnem trgu.

Poznejše razglednice, npr. iz tretje četrtine 20. stoletja, prikazujejo hkrati več motivov, najpogostejše zgradb iz središča mesta, izstopajo pa tudi v izraziti barvni različici. Med najpogostejšimi motivi iz tega obdobja z Murske Sobote zasledimo Hotel Diano, Spomenik zmage, trgovinski kompleks, Trg zmage z evangeličansko cerkvijo in Blagovnico na Slovenski ulici v središču mesta. Že iz tega kratkega časovnega razmaka v razvoju razglednic je zelo lepo vidna bodisi motivna razvojna podoba razglednic bodisi sporočilnost na njih. Tudi zato so zbirke razglednic zelo dragocene, pri dopolnjevanju le-te pa zagotovo ne smemo pozabiti na razglednice, ki se sedaj tiskajo, saj bodo tudi te čez ne-

kaj desetletij prav tako pomemben zgodovinski vir za vpogled v minuli čas.

Zbirka *Pozdrav iz Murske Sobote* je kot digitalna zbirka na osnovi razglednic podrobneje predstavljena tudi na regijskem spletnem portalu *Kamra*, ki združuje digitalizirane vsebine s področja domoznanstva v knjižnicah in drugih lokalnih kulturnih ustanovah.

Literatura:

Domoznanska zbirka razglednic. Arhiv PiŠK MS.

Brumen, Nikica. Tiskarne v Pomurju: pregled tiskarn v Murski Soboti, Lendavi, Gornji Radgoni in v Ljutomeru. *Kronika: časopis za slovensko krajevno zgodovino*, št. 2 (1961), str. 82-92.

Krenn, Mark. *Julij (Gyula) Schönaauer. Šalovski fotograf*. Murska Sobotica: Pomurski muzej, 2014.

Vidic, Zoran. *Murska Sobotica na razglednicah: 1898 – 1945* (iz zbirke Zorana Vidica). Murska Sobotica: samozal., 2015.

Razglednica Murske Sobote leta 1915. Arhiv PIŠK MS

Razglednica Murske Sobote ok. leta 1965. Arhiv PIŠK MS